

ŐSZI KÜLÖNSZÁM – 2014 NOVEMBER

MAGAZIN

ELMÉNY

A HÉT PATAK GYÖNGYE NATÚRPARK KÜLÖNSZÁMA

Hét Patak Gyöngye Natúrpark

„Ha É-ről, pl. a mágocs-nagyhajmási, gyönyörű kilátást nyújtó útról tekintünk a Mecsek kéklő tömege felé, előttünk 20 km szélesen terpeszkedik a Hegyhát, kulisszaszerűen egymás mögött sorakozó hátaival. Festői, látzólag néptelen tájkép, széles fennsík, csupa egyforma magas hát. Csak éles szemű megfigyelő veszi észre, hol húzódnak meg a falvak; valamennyi a láthatatlan völgyekben bújik meg, itt-ott egy templom tornya ágaskodik föl – lábujjhegyen – vagy a kertekből emelkedik árulkodón csupán a fák teteje. Ha viszont É-nak vagy K-nek tekintünk, az előtér sárgászöld tömegei mögött, a fennsík alatt kékeslila fátyolban megpillantjuk a mélyebb tájakat.” (Kogutowicz Károly: Dunántúl és Kisalföld írásban és képekben II. Szeged, 1936. 137.)

A folyóvölgyek, dombságok és hegységek által szabdalta Mecsekhát tagolt vidékét nehéz kisebb természeti tájegységekre bontva tárgyalni, ám a Mecsek-vidék elnevezése, amelyen általában Kelet-Mecsek északi előterét értjük, mégis sajátos jellemzőkkel bír. Alapvetően patakok, természetes vízfolyások és források határolják, és a Völgysegi-patakok, valamint a Baranya-csatorna vízgyűjtőterületéhez tartoznak, területét pedig átszeli a Szalatnaki- és a Kozári-patakok valamint a Kisvaszari-vízfolyás. A Hét Patak Gyöngye Natúrparkhoz tartozó nyolc település tehát egy nagyobb táj, a Mecsekhát szerves részét alkotta, ám azon belül a természetes vizek által körbeölelt önálló térségként is értelmezhető.

Ezen a vidéken alakult meg 2011. október 28-án a Hét Patak Gyöngye Natúrpark, amely hatodikként kapta meg hazánkban a miniszteri jóváhagyást. A társulás célja az egységes fejlesztési tervek közös kidolgozása, a szelíd turizmus feltételeinek megteremtése, infrastruktúrájának fejlesztése és ezzel az itt élők életminőségének javítása. A Natúrpark több mint tízezer hektáros területén fekszik Alsómocsolád, Ág, Csikóstóttós, Gerényes, Kárász, Kisvaszar, Köblény és Szalatnak, mind-mind egykor gazdag és virágzó, a 20. század történelmi viharaiban azonban alaposan megtépázott település. A létrehozók reményei szerint a Natúrpark hozzájárulhat a térség gazdasági és

társadalmi fejlődéséhez, az egyes falvakra jellemző mezőgazdaság és kézművesség modern alapokon való megújításához és ezzel a biodiverzitás megőrzéséhez. Az elmúlt években egyre nagyobb teret nyerő közgazdasági filozófia, az Ernst Schumacher nevéhez fűződő decentralizálás és sokszínűség, ezen túl pedig a humántőke értéként kezelése vezetett el oda, hogy ma ismét vonzóvá vált falun élni, ahol nevelés, képzés és innovatív kísérletezés révén a helyiek olyan életminőséget alakítanak ki a maguk számára, ami vonzó a külső szemlélőknek, a turisztikára és kézművességen és biotermékeken alakuló kisvállalatok és családi gazdálkodások számára. A cél a táj és ember egységben való kezelése és hagyományos jellegének, valamint értékeinek a megőrzése és fenntarthatóvá tétele.

Faluvezetők, civil önkéntesek, helyi értelmiség, a gazdaság szereplői, valamint különböző tudományágak (néprajz, földrajz, történelem, szociológia, agrártudomány, hidrológia stb.) képviselőinek a feladata annak a tudásnak a felfejlesztése és rendszerezése, amelyből érthetővé válik, hogy az elmúlt évszázadokban miként éltek az itteni emberi közösségek harmóniában a környezetükkel, és formálták azt úgy kultúrtájjá, hogy közben a természeti tőkét mindvégig megővték és továbbadták a következő nemzedékeknek.

A térség egyik legfontosabb jellemzője – miképp az Kogutowicz Károlynál is olvasható – a rendkívüli szab-

daltság és felszíni sokszínűség. A valamikori egységes dombság a pleisztocén kor után széttöredezett, a kelet-nyugat irányú völgyek déli irányba néző lankásabb oldalai pedig kedveztek az emberi megtelepedésre. Az erősebb besugárzás a melegigényes kultúrnövények számára is előnyös volt, a völgyekben kialakuló patakok pedig az élethez nélkülözhetetlen tiszta vízbázist biztosították.

A Natúrpark területén alakult ki Magyarország egyik legsűrűbb völgy- és vízhálózata. Ez annak ellenére igaz, hogy az itteni patakok általában kis vízhozamúak, aszály idején gyakran kiszáradnak. Mivel azonban a tájat határoló Völgysegi-patak és Baranya-csatorna több mint ezer négyzetkilométeres vízgyűjtő-területtel bír, az innen szállított vízmennyiség generációkon keresztül meghatározta az itteni lakosok életformáját. Árterek, láposok, legelők és gyümölcsösök váltották egymást, a vízfolyások mellett pedig gyakran létesítettek halastavakat is, hogy a bőjti időszakra biztosítani tudják a szükséges állati fehérjét. Ezeknek a patakoknak csak a 20. századi kartográfia adott állandó nevet, korábban minden faluban másképp nevezték a vízfolyások különböző szakaszait. A Szalatnaki-patakot például Magyaregregyen Ciklődi-csörgének, Kárászon Petróci-csörgének, Szalatnokon Malomároknak, Ágon Szaloknai-pataknak, Alsómocsoládon Szaloknai-árokknak, Csikóstóttósön Hábi-víznek nevezték. A Szaloknai-patak szóösszetételben Szalatnak régi tájnyelvi megfelelője maradt fenn, a Hábi-víz névalak pedig a török alatt elpusztult Háb falu emlékét őrzi.

A szabdalt tájnak köszönhetően a 13. században rengeteg apró falu jött létre ezen a vidéken. Valószínűleg kolonizáció révén, az állataik legeltetése során hatoltak be a telepések erre a zegzugos területre. A rendkívüli adottságok sokoldalú művelést tettek lehetővé. Ennek bizonyítékai a falunevék, például a Natúrparkban fekvő Gerényes, illetve a határában levő Sásd és Komló. Más településnevek alapján az is látható, hogy a középkor embere miként élt a természet adta lehetőségekkel: Kapás, Nyerges, Tékes (telek–talán trágyázott föld jelentésű lehetett), Tézsza (ökrös fogatnál a pótrúd), Tarós (talán a tarlóból) vagy éppen Vaszar (vas salak vagy feketeszurok). A természeti, termőhelyi sokféleség az alapja volt a kistáji specializációnak, és ez, valamint a hegség és a mezőgazdasági termőfaj adta évszázadokon keresztül az alapját a falvak közötti árucserének. Erre utalnak az itt elhelyezkedő vásáros helyek, amelyek nyugatról haladva, Vásársodombótól, Márén át egészen Szászvárig ölelték körbe a Mecsek-vidéket.

A középkori ember igyekezett a vizek mentén megtelepedni. Erre példa a Széki-víz bal partján fekvő Kaposzekcső és vele szemben elhelyezkedő, jobb parti Csikóstóttós helyzete is. A régi térképeken látszanak a lecsapolás előtti állapotok, és ezt bizonyítja, hogy ezek a falvak a vizes területekre benyúló földnyelveken jöttek létre.

A késő középkorban azonban máig tisztázatlan okokból megkezdődött a legkisebb falvakból való elvándorlás, és ezt a falupusztulást a török kor jelentősen felgyorsította. A Vaszari-erdő mélyén fekvő Abel, Bágyon, Köszvényes,

Kompoltfalva, Leánykő (vagy Kőfő), Meszes, Malafalva és más középkori települések ezekben az évtizedekben tűntek el örökre, és borítja sűrű erdő a helyüket. Az elhagyott kultúrtájon ekkor újra dúsabb vegetáció jött létre, ami a 18. századra már ősi és természetes környezetnek hatott a vidéket újra benépesítő magyar és német telepéseknél.

Az új jövevények ezért erdőirtással kezdte a Mecsek előterében levő „Újvilág” meghódítását, és nekik köszönhetően egészen a 20. század közepéig folyamatosan nőtt a kultúrtáj aránya. Az emberi művelés újra eljutott a magasabban fekvő területekig. Az egyházi és világi uradalmak telepei eltűntették azokat a területeket, amelyek korábban rablók és betyárok búvóhelyének számított. A fátlanság a két világháború között volt a legszélsőségeseb, a szántók aránya ekkor minden korábbi értéknel magasabb szinten állt. Az 1960-as évektől az újabb drasztikus életmódváltással ismét egy erdősödés és egy ezzel összefüggő pusztásodás vette kezdetét, melynek következtében a szántók területe lecsökkent, a legelők elvadtak és az erdő ismét birtokba vette a műveletlenül hagyott parcellákat, így alakult ki a ma is látható tájkép.

A Natúrpark látványához szorosan hozzátartozik az erdős táj, alátámasztva Kiss Z. Géza évtizedekkel korábbi találó mondását, mely szerint „Baranyai embörnek erdő a subája”. A modern kori erdősödés révén újra megjelentek a sűrűbb, vadregényesebb mozaikfoltok, míg eltűntek a középkori eredetű irtásrétek és szántók. Az új helyzet azonban feltértékeli az erdőgazdálkodást és a hozzá kötődő turizmusból fakadó bevételeket. Ezért rövid távon az erdős területek további növekedése várható. Az így kialakuló „erdőrezervátumban” a régi tájhasznosítási gyakorlatokról érdekes turisztikai táblák, tanösvények tájékoztatják a látogatókat, ám ez nem mehet a természeti sokszínűség rovására, ezért egy szint fölött már nem növelhető, sőt, inkább az eredeti állapot visszaállítására kell törekedni, ugyanis ma már itt is csak a vegetáció alig ötven százaléka mondható természetközelinek. A legeltető állattartás újraélesztése magával hozná a kaszálók és rétek megjelenését, a hazai tájjellegű csümlősök iránti igény pedig a kertek újratelepítését eredményezné. Mindez nagyban növelné a turisztikai vonzerőt, segítené a Natúrpark ökológiai egészségének megőrzésében és támogatná az itt élő agrár-, turisztikai és kézműves vállalkozások fenntarthatóságát. Mindez jól elférne a horgászat iránt lelkesedők, az erdők és nehéz terepek iránt vonzódók igényeinek a kielégítése mellett, és tovább erősítené a biodiverzitást a tájon.

A Natúrpark egy óriási lehetőség az itt élők számára: lehetőséget ad a környezettudatos közösségi életmód és értékrend megteremtésére és ezzel olyan javakat állít elő, amelyek idevonzzák távolabb vidékről, különösen a nagyvárosokból azt a réteget, amely éppen ezt hiányolja a rohán mindennapjaiból. A Natúrpark ezzel mintát is adhatna, hogy miképpen lehet apró lépésben átformálni a szemléletünket, a világról valamint saját magunkról alkotott képet. Így leszünk képesek megérteni, hogy mit jelent a „The Small is beautiful”, azaz a „A kicsi szép” világszerte teret hódító jelmondata.

Alsómocsolád

Alsómocsolád 362 lelket számláló, Baranya-hegyháti kis község. Már a réges-régi időkben is vonzotta az embereket az az apró lángocska, mely fel-felvillant az ősi mocsárban, hirdetve, hogy itt van fény és meleg, érdemes megtelepedni ezen a helyen. A neolitikumban és később a római korban is település állt itt, ránk maradt ezüstérem-kincsét Kr. e. 79, Sulla diktátorsága óta őrizte a föld.

Helységnevként „Mocholay”-t először 1294-ben egy oklevél említi a veszprémi apátság jobbágyfalujaként. A helynév a mocsár, lángocska, kenderáztató jelentésű szláv, horvát eredetű szóból keletkezett, és valószínűleg arra utal, hogy a falut mocsaras, lápos talaj határolta. A község a 13. században a mágocsi bencés apátság tulajdonában lévő földbirtok volt, majd II. Ulászló 1510-ben további 24 másik településsel együtt Bodó Ferenc nagybirtokosnak adományozta. A török háborúk, majd a Rákóczi-szabadságharc megpróbáltatásai elsodorták az ősi lakosokat és az újonnan megtelepülő rácokat egyaránt. 1728 körül magyarokkal kezdték el benépesíteni, a század végén pedig németek telepedtek le itt. Birtokosai között volt a Bodó, a Perczel és a Sztankovánszky család. Műemlék temploma, mely 1836-tól szolgálja a közösséget, a Perczel családnak köszönhető.

A 20. század elején a község még 855 lelket számlált. Lakóinak többsége mezőgazdasági munkát végzett a

Sztankovánszky uradalomban. Munkaalkalmat ezen felül Kiss Mihály téglagyára jelentett. Alsómocsoládnak ekkor nem volt szilárd burkolatú útja, földút kötötte össze a szomszédos falvakkal.

A község átélte a 20. század valamennyi borzalmát. Fiai harcoltak az I. és II. világháborúban, sokan közülük idegen földben alusszák örök álmukat. A közösség azóta is őrzi emléküket.

Még tartott a gyász, mikor huszonnégy óra alatt, 1948. május 18-án 30 német családot telepítettek ki Alsómocsoládról, megfosztva őket addigi életük során teremtett javaiktól, földönfutóvá téve őket.

Majd jöttek az 50-es évek. TSZ-szervezés, iparosítás és a hatalom centralizálása. Alsómocsolád a „Mágocs

Községi Közös Tanács” társközségeként fokozatosan veszítette el intézményeit és a falu értelmiségét, az orvost, a tanítót, a lelkészt. A 80-as évek elejére a község a szerep nélküli települések sorába süllyedt.

1990 után az önkormányzat, számba véve értékeit, felmérve adottságait és lehetőségeit, komplex településfejlesztésbe kezdett, és több, kistérségeket érintő kezdeményezése is sikerrel járt. Ennek eredményeként 2009-ben Alsómocsolád elnyerte az Ifjúságarát Önkormányzat, az Idősbarát Önkormányzat díjat és a „Magyarországi Falumegújítási Díj

2009” első helyezését, valamint megkapta az Európai Falumegújítási díjat is. Alsómocsolád evvel felkerült Európa térképére.

A község jelenleg is zsáktelepülés, közúton Mágocs felől közelíthető meg. Belterületének peremét a Hábi-csatorna felduzzasztásával létrehozott, három mesterséges halastó szegélyezi. Nincs átmenő forgalom, a gyermekek itt veszély nélkül sétálhatnak, kirándulhatnak. Nincs por és zaj, a közbiztonság jó. Településszerkezete falusias jellegű. Fésűs elrendezésű szalagtelkei in családi házak sorakoznak. Intézményei centrális elhelyezkedésű-

ek, szervesen kapcsolódnak a település szerkezeti egységéhez. Vasútállomása van a Bátaszék– Dombóvár vasútvonalon. Alsómocsoládtól a déldunántúli régió három megyeszékhelye: Kaposvár, Pécs és Szekszárd is egyaránt 55-60 km távolságra, azaz egyórányi autótútra van.

Csak egy ugrás a Bikali Puchner Kastély és Reneszánsz Élménybirtok, a virágos Dombóvár, a Gunarasi

Gyógyfürdő. A település jövőjét a vonzó táji adottságok, a jelentős vízfelületek és erdőterületek értékmegőrző fejlesztése jelenti. A község ezen értékek védelmét és fejlesztését kiemelt fontosságúként kezeli. Bizonyítékai ennek biodiverzitás díjai és a 2011 ősze óta a település kezdeményezésére létrejött Hét Patak Gyöngye Natúrpark,

melynek Alsómocsolád van a központjában. A falu közkedvelt, gyönyörűen felépített játszótér mellett kialakított Fesztiváltér számos kitűnő rendezvénynek adott már otthont, több halastávhoz pedig évek óta egyre többen térnek vissza rendszeresen.

- A falu elején található a Sztankovánszky-család kastélya. Itt élt – miképpen azt a falán látható emléktábla hirdeti – Sztankovánszky Imre, Tolna vármegye főispánja, országgyűlési képviselő. A kastély építését vitéz Sztankovánszky Pál fejezte be, ekkor kapta meg végleges külsejét, amelyet az elmúlt években hűen rekonstruáltak. Az épület egy gyönyörű, hatalmas arborétum közepén fekszik, ahol egy különleges szoborpark megtekintése kínál nem mindennapi élményt.

- Alsmocsolád híres szülöttei: 1858-ban itt született, és később tanítóként itt dolgozott Kulcsár József, a baranyai mondák feldolgozója, költő. Legjelesebb munkája: Szózat a magyar néphez című írása. Tiszteletére emléktábla látható a Konferencia Központ falán. Kulcsárnak jeles utódai szolgáltak a helyi iskolában, Szegedi János és felesége évtizedeken keresztül becsülettel tanították a diákok generációit. Rájuk is emlékezik az ismeretlen tanítót megmintázó szobor, Hamar Sándor 2009-ben készült alkotása.

- Itt szolgált 1846–1850 között Garay Alajos katolikus plébános, Garay János öccse, költő, író, irodalmár. Dél-Dunántúl majd minden jelentős lapjában publikált, foglalkozott Szent László király tiszteletének történetével, és aktív munkatársa volt a Szent István Társulatnak.

Rigacz Jancsi fája

„Jaj, de sűrű az ómási rezula,
Rigacz Jancsi abban vagyon elbújva.
Keresi út hét vármegye zsandárjgya,
De sokáig nem akattak nyomára.”

(Lejegyezte: Pesti János,
1961. augusztus 7.)

A helyi baráti kör az önkormányzat segítségével 2007-ben alakította ki a Rigacz pihenőt a híres betyár emlékére. Az itteni hatalmas tölgyfát még Rigacz

Jancsi is láthatta, akinek fából készült szobra farkasszemet néz minden pihenni érkező turistával.

Szobrok a faluban

Számtalan érték készült Mocsoládon az elmúlt években, amelyekre a helyiek joggal büszkék. Érdemes tehát több napot eltölteni itt, hogy mindent aprólékosan kiélvezhessünk. A faluban évek óta szerveznek fadaragó táborokat a Kárpát-medence különböző vidékeiről érkező művészek számára. A vendéglátásért cserébe időről-időre műves alkotással gyarapodik Alsómocsolád, és bizony nem kizárt, hogy ma Magyarországon nincs még egy olyan község, amely ennyi gyönyörű köztéri alkotással büszkélkedhet. Elég, ha a temetőben álló Angyal szobrot, Koltai László és Demeter István művét említjük. A két kezét magasba emelő Angyal egyik oldala a romlatlan öröklétet, a másik pedig a földi múlandóságot jelképezi. Szintén a két művész alkotása az Európa téren álló, kőből készült

kompozíció, amely Európé főnőiai királylányának a bika képébe bújó Zeus általi elrablását örökíti meg. Ha ez nem lenne elég, akkor tekintsük meg a Lengyel-magyar barátság szobrát, amelyet ugyancsak a Koltai – Demeter szerzőpáros jegyez. A műemléken a két ország címere mellett Petőfi Sándor és Bem József mellképe látható, mint a két nép közötti barátság jelképe. Ide tartozik az Interaktív Tárház bejáratánál található Kopernikusz-szobor. A híres, kora újkori lengyel csillagász szakított a Ptolemaiosz óta elterjedt geocentrikus világgéppel, és az Égi pályák körforgásairól írt könyvében bizonyította, hogy a bolygók a Nap körül keringenek. Kopernikusz élete bizonyítja, hogy ebben a korban a katolikus egyház a tudományos kutatások élén állt, hiszen ő is kanonikként építette ki csillagvizsgálóját a fromborki székesegyház tornyában. Alakja tisztelgés az épületben található csillagvizsgáló modern használói előtt.

Alsómocsolád nem csak a történelem vagy a tudomány szerelmeseinek kíván kedveskedni. A turbékoló szerelmeseink örömmel fedezhetik fel a tó mellett osvényen felállított csókiváltó padot, amelynek helyét a mocsoládi fiatalok jelölhették ki. A Semes-Bogya Eszter és Tokaji Attila által kifaragott különleges ülőalkalmatosság egyszerűen kikényszeríti, hogy a párok egymással törődjenek, újra felfedezzék a

másikban azt, amiért menthetetlenül beleszerettek. Új és örökifjú szerelmeknek kötelező program a kipróbálása.

A szerelemhez hozzátartozik a romantika, és innen már csak egy ugrás a nagyközönség előtt Romy Schneider által filmvászonra álmódott Sissi alakja, akinek szobrát – érthetetlen és valószínűleg egyedülálló módon Sisi névvel – 2013 óta csodálhatja meg bárki a falu központjában. Trischler Ferenc a magyarbarát császárné iránti tiszteletből készítette el a tragikus sorsú asszony portréját.

A szobrokból jól látszik, hogy Alsómocsolád fontosnak tartja a település és a tágabb nemzet hagyományainak ápolását. Mivel a múlt ismerete nélkül lehetetlen határozott jövőkép

magyar nép legősibb mítoszá. Ehhez szorosan kapcsolódik a fafaragó művészek életnagyságú Szent István-szobra, amely 2008 óta áll a falu főterén, figyelemztetve a mindenkori politikai hatalmak történelmi felelősségére.

Nincsen hely felsorolni az összes művészeti alkotást, amellyel a falu büszkélkedhet. A templomkertben áll az első és a második világháborúban elesett mocsoládiak tiszteletére emelt obeliszk, amely fekete tömbjével figyelemztet bennünket a háborúk embertelen jellegére. A falu közvetlen határában csodálatosan felújított Kálvária fogadja a Jézus keresztútját végigjárni szándékozó vándort és keresőt. A 2008-ban megújult Kálvária-domb a falu természetes kilátójaként funkcionál, és

felejt el azokat a földesurait, akik sokat tettek a településért. Közéjük tartozik Majthényi József báró, akit 1848-ban Baranya vármegye alispánjának választottak, és akit kormánybiztosi ténykedése miatt Haynau vérbírósága kötélt általi halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélt. A Vendégház és Konferenciaközpont udvarán 2009. március 15-én az ő tiszteletére állítottak egy gyönyörű emlékművet, mivel feleségével, Perczel Vilmával 1838-tól éltek a faluban emelt nemesi kastélyban.

Kölyök Fészek Erdei Iskola

Turisztikai szempontból a falu egyik legjelentősebb létesítménye az erdei iskola, melynek pedagógiai módszere a játékos, tapasztalati úton való tanulás.

megálmodása, így teljesen érthető, hogy az itt élők és ide látogatók miért találkoznak lépten-nyomon egy-egy jeles esemény vagy személy szobrával. Ha a vasútállomás felől érkezünk, akkor Szent András apostol egész alakos, fából faragott szobra óvja lépteinket. Nem véletlen Kutasi Gyula faszobrász témaválasztása, hiszen András a falu védőszentje évszázadok óta, és minden bizonnyal az ő segítségével is benne van a mostani virágzásban.

A magyar történelemből két kiemelkedő jelentőségű pillanatot örökítettek meg. A fából készült Turulmadár egy gyönyörű totemoszlopon áll, amelyet a történelmi magyar címer díszít. Tyukodi László és Koltai László alkotását 2009-ben avatták fel, azóta hirdeti a

aki innen néz körbe egy nyári alkonyban, az megért valamit a vidék sajátos jellegéből.

A felsorolásból természetesen nem maradhat ki a falu legrégebbi, Nepomuki Szent Jánost ábrázoló szobra. A homokkőből kifaragott alakba beleharapott az idő vasfoga, de még így is megkapó látvány, akárcsak Szent Flórián templomkertben álló szobra, amelyet 1901-ben emeltek a tűzvészről való megmenekülés reményében a német ajkú hívek. A falu határában két kereszt is a vidék keresztény jellegét erősíti. Az egyik az úgynevezett Papkereszt, amelyet felújítva 2007-ben szenteltek újjá, a másik pedig az 1899-ben alapított, majd száz évvel később megújított Varjú-kereszt. A falu nem

Az erdei iskolában a gyerekek a gyakorlatban ismerik meg környezetüket, a vízparti élővilágot, a fűszer- és gyógynövények használatát, megtanulhatják az erdőben való tájékozódást és csillagászati távcsövünk segítségével felfedezhetik a világűr. A Kölyök Fészek Erdei Iskola játékos, asszociatív tanítása jól kiegészíti és segíti az iskolai oktatást. A diákok számára nyújtott magas szintű tudás segítségével gondolkodásra sarkallva őket, könnyebben és gyorsan megérthetik az órai anyagot.

Kölyök Fészek Ifjúsági Szálló

Alsómocsolád népszerű kirándulási hely, ezért rendkívül fontos, hogy megfelelő minőségű szálláshelyek álljanak a vendégek rendelkezésére. Ezért

épült a 44 fős Diákszálló, ahol osztályok, baráti társaságok, cserkészcsapatok és az erdei iskolába ellátogatók egyaránt megpihenhetnek.

Erdei tornapálya

A település egyik büszkesége a 2004-ben elkészült Erdei tornapálya. Az erdei játszótér a megyében egyedülálló, az ötletet a település vezetősége osztrák példa alapján valósította meg. A helyben készülő játékok nemcsak a gyerekek, hanem felnőttek számára is tartalmas, természetközeli kikapcsolódást biztosítanak. Az idevezető tanösvény mentén táblák tudósítanak a

Hegyhát állat- és növényvilágáról. Az erdőben kialakított tornapályán a gyerekek kipróbálhatják magukat a különböző ügyességi fa eszközökön. A tornapálya jól illeszkedik az erdei iskola által kialakított szemléletbe és a fizikai készségek fejlesztésével segíti az egészség megőrzését.

Interaktív Tárház – Virtuális Természetudományok Otthona

Az erdei iskolában a diákok tudása újfajta ismeretekkel, játékos-szórakoztató módon gyarapodik. Az Erdei Iskola Oktatóközpontjának földszinti termében Alsómocsolád növény- és állatvilágát lehet élmény gazdag interaktív módon megismerni, felfedezni. Az emeleti termekben a gondolkodást segítő, logikai, jobb, és bal agyfélteke összehangolását, közös működését elősegítő feladatokkal tehetik próbára tudásukat

gyermekek és felnőttek egyaránt. Az épületben Foucault-inga bizonyítja a Föld forgását, a csillagászati teraszon napóra mutatja az idő múlását.

Konferencia Központ

Rendezvények, konferenciák, képzések, közösségfejlesztő tréningek helyszíne 120 fő férőhelyes. Eszköz-felszereltsége: laptop, projektor, vetítővászon, hangosítás.

Egészségház

A helyiek számára mindig is fontos volt ez az intézmény, ahol hetente egyszer orvosi ellátásban részesülhet min-

den rászoruló. 2006-ban egy tornaszobával bővült az épület, mely immár a mozogni vágyók igényeit is kiszolgálja.

Alsómocsoládi Vendégház

A 4 db kétágyas szoba és a tetőtéri 8 db szoba összesen 32 férőhelyű. A fürdőszobás szobákban tv, hűtőszekrény és wi-fi szolgálja a vendégek kényelmét.

Európa Park

Az Európai Unióban 28 tagállamot találunk, ezért a Sásdi, a Komló, a Dombóvári és a Kaposvári kistérségből ugyanennyi települést szólítottak meg, hogy kapcsolódjanak be az Alsómocsolád által elindított projektbe. A programban részt vevő települések mindegyike egy-egy uniós tagállamot jelenít meg közösen kitalált elvek, rendszerek alapján, bemutatva az adott

ország épített és kulturális örökségét, nemzeti hagyományait.

Faluház

Az Alsómocsoládi Faluházat Alsómocsolád Község Önkormányzata PHARE támogatás segítségével építette 2001-ben. Alapterülete 560 négyzetméter. A lakosság előtt 2004-ben nyitotta meg kapuit kínálva számukra Alsómocsolád Község Önkormányzatának és a „Mocsolád-Civilház” Közhasznú Nonprofit Kft. Teleházának komplex szolgáltatásait.

A „Mocsolád-Civilház” Közhasznú Nonprofit Kft. 2010-ben nyerte el két-

körös pályázaton a település Integrált Községi és Szolgáltató Tere – IKSZT kialakításának lehetőségét, mely segítségével a ház 2012. május 1-re elnyerte végső arculatát.

Az épület otthont ad a Mágocsi Közös Önkormányzati Hivatal Alsómocsoládi Kirendeltségének, a Postának, a Könyvtárnak, a SZÍN-TÉR Művelődési Háznak, a gyermek- és ifjúsági önkormányzatnak, a különböző civil szervezeteknek. Aulája alkalmas kiállítások, 40–50 fős rendezvények megtartására.

„Őszi-Fény” Idősek Otthona

Az otthon 42 idős embernek nyújt elhelyezést, gondozást-ápolást, segíti mindennapjaikat. Konyhájuk a hét minden napján, napi három alkalommal biztosít finom, házas étkezést az igénylőknek.

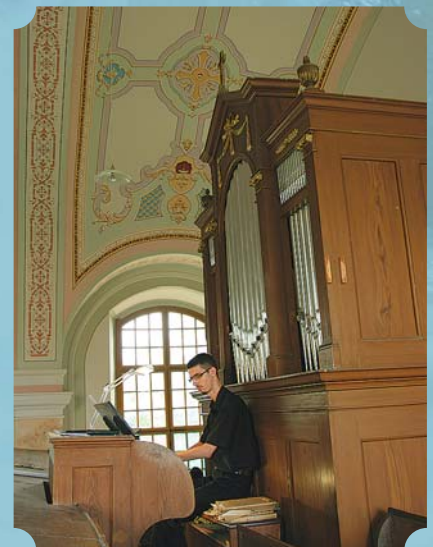
Alsómocsolád templomai. A falu területén két középkori templomot is azonosítottak. Az egyiket a nyugati határrészen, az Olaszi-dűlőben, a másikat, amelyet a 14. századi pápai adóösszeírás is említ, a mai településtől északra, melynek romjait még a 19. században is ismerték. E templomok emléket elmosta az idő, bár az utóbbi pusztulásáról egészen a közelmúltig ismert volt egy helyi történet. Eszerint a templom a Szent-kútnak nevezett helyen állt, és amikor a törökök ágyúzták a falut, a harangja leesett, majd eltűnt a földben. Helyén forrás fakadt, amit csodának vélt a nép, és még sokáig kijártak imádkozni a csobogó víz mellé. Hogy mi igaz ebből, ki tudja, ám tény, hogy az 1966-os földmunkák nyomán egy középkori település maradványai kerültek elő a földből ezen a helyen. Egy 1742-ben kelt összeírás szerint a mágocsi plébániához tartozó Mocsolád határában még látszottak a régi egyház romjai, sőt, azt is tudni vélték, hogy azt Szent Albert tisz-

teletére szentelték fel. A falu erkölcsös magyar katolikusai mindent megtettek, hogy templomuk újjáépülhessen, pénzt gyűjtöttek, és gabonát ajánlottak fel a helyreállításra. Addig is a közelben emelt haranglábban megbújó harang kondulása emlékeztette őket az idő múlására, a gyakran kijáró pálosok pedig a Szent György tiszteletére újrászentelt, romos templomban miséztek. Önálló új templomra még száz évet kellett várniuk, amíg Scitovszky János püspök engedélyével, a földesúr Perczel-Sztankovánszky család anyagi támogatásával, 1824–1836 között felépült a ma is látható, klasszicista stílusú templom, amelyet október 16-án Szent András tiszteletére szenteltek fel. Hét évvel később saját plébánost is kapott a szépen fejlődő település, miközben a templom berendezése is egyre gyarapodott, főleg más templomok barokk liturgikus tárgyai kerültek ide. A ma emlékmű jellegű, nagy és szép freskókkal díszített épületet 1977-ben külsőleg felújították, belsejét pedig 1993-ban restaurálták.

A templomban található egy csodálatos Angster-orgona, amelyet 1942-ben szentelt fel Kun Lajos kerületi esperes. A versenyorgona lehetővé teszi, hogy a templom igényes hangversenyeknek adjon otthont.

Hithű katolikusként a mocsoládiak életében is nagy ünnep volt a búcsú, ezért rögtön kettőt is tartottak belőle. A tréfásan „zabáló búcsúnak” nevezett profán ünnepséget Katalin napja környékén tartották, e nagy eszem-izommal járó rendezvényt különösen a fiatalok várták, míg az egyházi ünnepet András napján, november 30-án ülték meg. Előszeretettel látogatták az andocsi, máriagyűdi és somogyicsói kegyhelyet, a legnépszerűbbnek azonban a közeli egregyi Szentkút számított, ahová gyalogosan érkeztek. Már az előtte való napokban sütötték a kalácsot és a rétest, majd a mocsoládi templomból énekszóval, zászlóik alatt vonultak át Kisboldogasszony ünnepén.

*K*ülönös helyen fekszik az egykor Nagyágnak nevezett falucska. Az erre vetődő turisták talán nem is sejtik, hogy a gerényesi völgyben megbúvó egyutcás zsáktelepülés és környéke még a középkori állapotokat őrzi. Az alig hét km² nagyságú völgyben Gerényessel együtt két kicsiny falu éli évszázadok óta megszokott életét, melyet sem tatár, sem török nem tudott drasztikusan megváltoztatni.

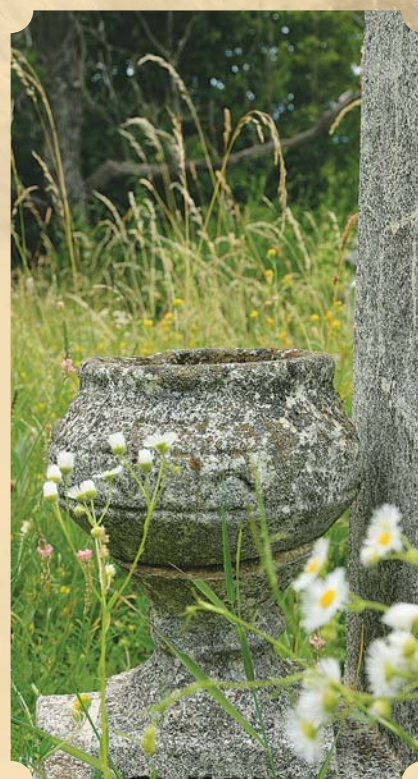

A falu neve a középkori magyar nyelvben kisebb völgyet, mélyedést jelentett, és ekkor a magyarság megtelepülésében komoly szerepe lehetett, ugyanis ezek nyújtották a legelőnyösebb feltételeket a mindennapi élethez. Az ágak tiszta és biztos vízforrást jelentettek eleinknek, ami az állattartáshoz is elengedhetetlen volt. Erre azért fontos kitérni, mert a 19. században már úgy vélték, hogy a faág szóból származik a falu neve, és ezért került be egy terebélyes fa a község pecsétjébe.

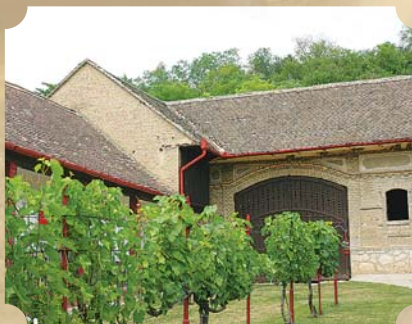
A települést annak ellenére korai alapításúnak tartjuk, először csak 1487-ben bukkan fel a forrásokban. Ekkor még Nagyág néven, a Dombay család birtokaként írták össze. Az eredetileg Tolna megyében fekvő település lakói szerepelnek az 1542. évi adóösszeírásokban, és nagy valószínűséggel az oszmán hódoltság idején folyamatosan lakták.

A 17. század végén Esterházy Pál herceg birtoka. 1714-ben és 1729-ben

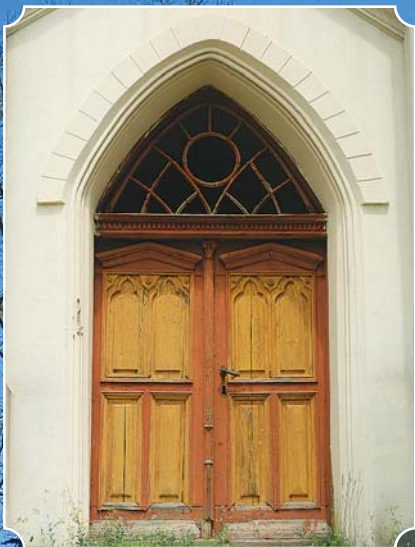
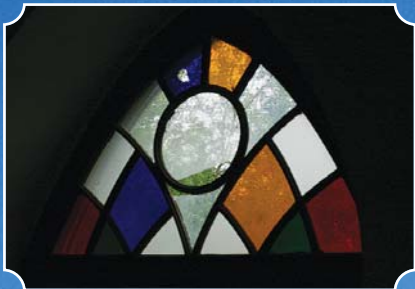

Vásárosdombó, majd Vaszar filiája. 1780-tól a magyar lakosság mellé Württembergből evangélikus német telepesek költöztek be, akik Neuda néven hívták új szülőföldjüket. A 19. században Tolna megyéből folytatódott a német anyanyelvű családok beáramlása, nekik köszönhetően a század végére a lakosság háromnegyede már német ajkú volt. 1930-ban 59 magyar és 410 német lakott itt, igaz, utóbbiak nagy része kitűnően beszélt magyarul is. A környéktől elzárt faluban többnyire állattartással, gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkoztak. A hatalmas erdők elegendő jó minőségű faanyagot szolgáltatottak, a férfiak pedig előszeretettel fuvaroztak távolabbi vidékekre is. A patakok mellett négy malom zaka-
tolt, és a környező piacokon gyakran megjelentek az itt készült szótttesek is.

1945 után a németek nagy részét kitelepítették. 1970-ben már csak 319 magyar és 39 német élt itt. A szocializmus évtizedeiben épült a falu rendezvényeinek otthont adó kultúrház, és ekkor készült el a külvilággal összekötő kövesút is Gerényesen keresztül. A fejlesztések ellenére az utóbbi évtizedekben népessége folyamatosan csökkent, 2000-ben alig kétszázan laktak. Legújabbban holland családok is felfedezték e nyugodt, csendes települést, többen vettek itt házat, és egy kemping kialakításán fáradoznak. Ág remek adottságokkal bír egy rekreációs központ megteremtéséhez, a környező táj sokszínűsége, a vízben és vadban gazdag vidék rengeteg kiaknázatlan lehetőséggel bír a biotermékek készítése iránt érdeklődők számára.

- Az erdőkkel határolt zsákfalú kedvelt célpontja a bakancsos turistáknak, évente több százan keresik fel a falut átszelő Hat torony túra keretében.
- A településen található az Almási csárda, amit Pecz István tulajdonosról Pecz kocsmának is neveztek. Alsómocsoládon úgy tudják, hogy ebben a csárdában lőtte agyon egy Hab nevű zsoldár 1866-ban Rigacz Jancsit, a Hegyhát híres betyárvezérét, akinek nevét balladák is megőrizték. Holttestét kocsira tették, s koporsó nélkül vitték Sásdra, ahol eltemették.
- A falu központjában található mázsaház valaha a mezőgazdasági termények mérésére szolgált, mely ma is működőképes állapotban van.
- Az evangélikus templom környékén látható, a közel 300 m² nagyságú területen húzódó hársfasor.

A kicsiny faluban érdemes megtekinteni a 19. század végén épült neogótikus evangélikus – ma műemlék – templomot, melynek tornyát 2000-ben újították fel. Az épület az utcáfronttól beljebb, a domboldalon áll, az oldalkarzat, az orgonakarzat és a szó-

szék szintén neogótikus elemekkel díszített. A két haranggal büszkélkedő templom feletti domboldalon régi pincék bújnak meg, ahol szüret idején biztosan megkínálják a friss nedűre szomjúhozókat.

Csikóstóttós

*H*a igaz az, hogy annak van sok neve, akit különösen szeretnek, akkor Csikóstóttósra ez maradéktalanul ráillik. A Tolna megye délnyugati szegletében megbúvó, a Hegyhát és a Kapos-völgyének találkozásánál fekvő falucskát ugyanis Tüttös, Tútös, Töttös, Tutus és még Csikos Tótos néven is hívták a történelem folyamán. Ma is több változat található a szakirodalomban és a világhálón, ezért érdemes egy kicsit utánajárni.

Elnevezése nagy valószínűséggel a magyar személynévként használatos Töttösből keletkezett, majd ehhez jött az előtag. A 19. században úgy vélték, hogy „Régenten csak Töttösnek neveztek; nevét onnan vette, hogy nagy mocsárakkal körül véve lévén, sok töttések csináltattak. Később, miután ezen mocsárakban rendkívül sok csikok tartózkodtak, Csikostóttósnek neveztek.” Utóbbiban valami igazság lehet, mert eredetileg tényleg a csíkról kapta a nevét, és csak később ment át ez a közkeletűbb csikos foglalkozásnév alakjára.

A Gereci család, majd az anyai uradalom részeként összeírt települést azonban soha nem nevezték Ráczttötsnek, mert ez a Bóly melletti mai Töttösre igaz csupán.

Megtelepülésének első emlékei a 14. század végéig vezetnek vissza, a következő évtizedekben pedig már szépen gyarapodó kis falucskának számított az ártérben, a Széki-víz sásos, zsombikos ingoványaiba benyúló földszigeten álló Csikóstóttós. Természetes védettségének köszönhetően túlélte a török kor megpróbáltatásait. Hiába volt szomszédos Dombó és Dáró várá-

val, melyekben oszmán katonaság állomásozott, a magyarság kitartott a falujában. Határában két templom is túlélte a megpróbáltatásokat, legálábbis 1714-ben még két, kőből épült egyházat is említettek, melyből az egyik romjait a mai falutól keletre 1999-ben régészeti kutatások felderítették.

A 18. század elején lakóit a vásárosdombói plébános pasztorálta, de a viszony nem volt zavartalan, ugyanis néhány csikóstöttősi elfoglalta az egyházi földeket, akiket kiátkozott a vizitátorként tevékenykedő Domsics Mátyás kanonok 1729-ben. Tíz évvel később harmincnégy házaspár élt itt, akik ekkor az Esterházyak jobbágynak számítottak. A 18. század folyamán a földesúr német családokat is telepített a különleges adottságú helyre, ahol a kiváló minőségű földek, a sokoldalúan hasznosítható ártéri területek és a közeli Dombóvár vásárai remek alkalmat teremtettek Csikóstöttősnek a gyarapodásra. Ennek jeleként 1789-ben átadták a falu teljesen felújított katolikus templomát, amely azóta a központ egyik látványossága a homlokzatból kiugró órapárkányos tornyával. Az egyházat a Szentháromság tiszteletére szentelték fel, és azóta minden évben a pünkösdi utáni vasárnapon tartják a búcsúnapját. Az épületben Szent Imre herceg freskója érdemel kitüntetett figyelmet, valamint a nagy meglepetésre pár évvel korábban előkerült középkori falfestmények, amelyek bizonyítják a szentély régi eredetét. Kívül található Petrás Mária gyönyörű stációi, amelyeket szintén érdemes megnézni. A templom melletti téren, az egykori Kirchenplatzon valamikor a közösségi juhász osztotta szét utcák sze-

rint a birkákat, ennek emlékét ma egy szép Vendel-szobor őrzi ezen a helyen. A falu Dombóvár felé eső határ-rában gyakran legeltették a jószágokat, ám az itteni úgynevezett Szörnyű-gödörbe, egy meredek szakadásba bizony gyakran beleestek az óvatlan állatok, és „szörnyű halállal” múltak ki.

A 19. század az evangélikus német-ség virágkorának számított, akikre az első adatok 1783-ból maradtak fenn. Erejüket mutatja, hogy a falu egyik kiemelkedő, gyönyörű panorámájú részén építették fel a saját templomukat 1886-1887-ben, amely az 1879-től önálló anya-

gyülekezetnek is otthont ad. A gyülekezet ekkor két iskolát és egy tanítólakást is fenntartott, ami színvonalas képzést biztosított a helyi német családok gyermekeinek.

A 18–19. század a folyamatos bővülés és gyarapodás kora volt Csikóstóttós életében. II. József alatt a falu határában létrejött Hab község saját bíróval és közigazgatással; a 19. század második felében az uradalmi erdő helyén alapították meg Matildmajort az itt dolgozó cselédek számára. A gazdasági fejlődés miatt zsidó családok is megjelentek Csikóstóttóson, akik a köznyelvben Zsidó-högynek nevezett részen saját temetőt is kialakítottak. A fejlődés csúcán a 20. század elején a tóttósi római katolikus templom levált Vásárosdombórról és önálló plébánia lett. A falunak 1930-ban közel 700 magyar és majd' 900 német lakója volt, a második világháború, s az azt követő kitelepítések miatt azonban Csikóstóttós sorvadni kezdett.

Az 1950-es években elnéptelenedett Hab, és a jobb élet reményében a helyiek közül is sokan költöztek be a közeli városokba. A lélekszám erőteljesen csökkent, ma alig kilencszázan

élnek a gyönyörű fekvésű településen. 1974-ben elcsatolták Baranyától, és azóta Csikóstóttós Tolna megyéhez tartozik, egyedülként a Natúrpark falvai közül.

A rendszerváltás után Csikóstóttós hamar magára talált, a közeli üzemek és vállalkozások miatt ma is minimális a munkanélküliség. A faluvezetésnek

köszönhetően megmaradt a helyi iskola és az óvoda, a civil egyesületeknek hála pedig élénk közösségi élet zajlik a településen egész évben. Csikóstóttós folyamatosan fejlődik, ez egy villámátogatás alkalmával is nyilvánvaló, de összes értékének megismeréséhez érdemes hosszabb időt is eltölteni itt.

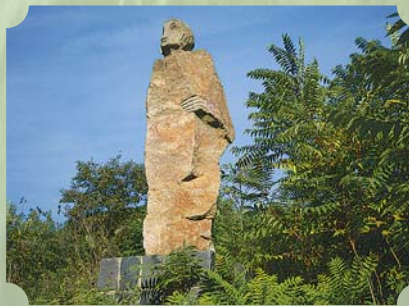
Látnivalók, programok Csikóstóttóson

Csikóstóttósra az év bármely időszakában érdemes ellátogatni. Az év elején a téli erdő csendjét szerető bakancsos vagy kerékpáros turisták érkeznek, akiknek februárban bor- és pálinkaverseny keretében van alkalmuk megkóstolni a helyi nedűket. A falu körül magasodó domboldalakon a 19. században rengeteg szőlőt telepítettek, a

helyi borok keresettek voltak távoli vidékeken is. A mai szőlőművelés volumenében már nem, de minőségében vetekedhet a régebbi korokkal, érdemes hát egy téli túra után fellemelegedni egy kancsó csikóstóttósi bor mellett.

Májusban rendezik meg hagyományosan a csikóstóttósi falunapot, melynek kapcsán akár több napot is eltölthet-

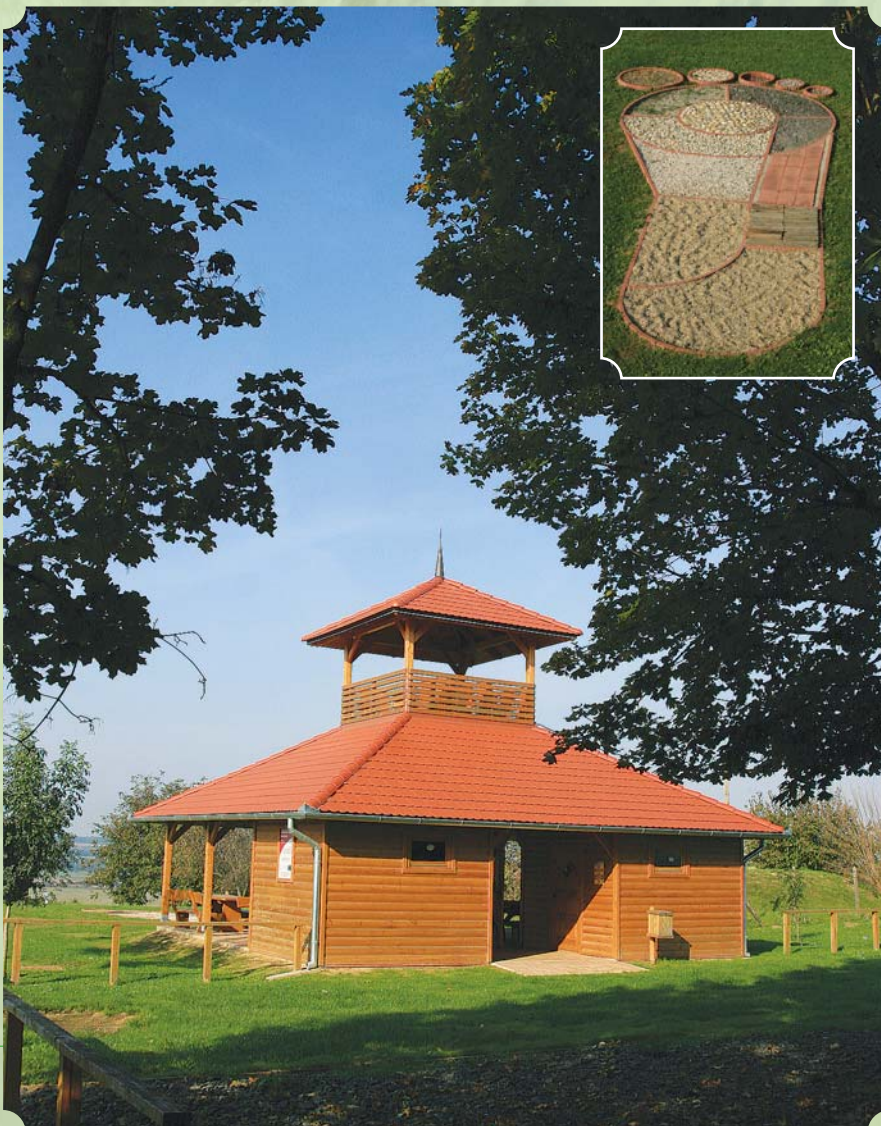
tünk ott. A gyönyörűen megépített közösségi ház mögött álló fedett Pajtaszínház színpadán hagyományörző csoportok műsorait tekinthetjük meg, miközben ínycsiklandó illatok szállnak a szabadtéri kemence felől. Innen nyílik a falu lakóinak múltját megörökítő szobakiállítás, az úgynevezett Értéktár, ahol egy száz évvel korábbi sváb család enteriőrje elevenedik meg.

A programok közötti szünetekben járjuk körbe a falut. Elsőként érdemes Ambrus Sándor szobrász alkotásait megnézni a Szabadság utcai Két úr

kertje nevű szoborparkban, amihez a zaklatott sorsú művész telke mellett álló huszár szobra igazít útba. A park bebarangolásához azonban szükséges némi erőnlét.

A falu lakói büszkék a múltjukra, ennek bizonyítékai a különböző köztéri szobrok. Településük központjában látható államalapító Szent (I.) István királyunk mellszobra, amelyet 2000-ben állítottak. Emellett megtekinthető az első és a második világháborúban elesett hősök emlékét őrző alkotás is, Csikóstóttós bizony komoly véráldo-

zatot hozott ezekben az értelmetlen küzdelmekben. Ha a májusi meleg eltikaszt, akkor választhatunk, hogy az Összefogás parkban, esetleg az Ökoligetben szusszanjunk egy kicsit. A Kaposszekcső felé vezető kerékpárút mellett a Natúrpark megalapításának tiszteletére alakítottak ki egy kicsiny pihenőt, ahol kulturált környezetben lehet megpihenni. Az alkonyat közeledtével azonban érde-

mes felkerekednünk és felkaptatnunk a szintén alig pár éve emelt kilátóhoz, ahonnan csodálatos panoráma tárul nyugat felé a szemünk elé. A fából épült kilátó mellett gyönyörű szalonasütő és több, fából faragott asztal áll családok és baráti társaságok rendelkezésére egy piknik lebonyolítására. Másnap a reggel már a falu másik végében álló horgászto mellett találhat, ahol a pecásokat és a hatytyúkat figyelve el lehet tölteni egy kellemes napot.

Akár gyalogosan, vagy biciklivel, távcsővel felszerelve érkezünk Csikóstóttósra, nem fogunk csalódni. A nyár folyamán egy remek lecsőfesztivált is elkaphatunk, esetleg a gunarasi nyári tábor, szeptemberben pedig a hangulatos szüreti felvonulást és a bált. Advent idején kézműves ház, szilveszter napján pedig a pezsgőnek és a malacnak megágyazó vidám futóverseny, illetve az óvbúcsúztató tűzijáték miatt érdemes elvetődni családdal és barátokkal a töltések között megbúvó barátságos falucskába, Csikóstóttósra.

Gerényes

A kétszázötven lelkes település Komlótól északra, a Baranyai-Hegyhát peremén, a gerényesi völgyben fekszik. Gyönyörű, ember által kevésbé alakított vadregényes vidék ez a szelíd lankáival, horhosaival, vízfolyásaival.

Környéke ősidőktől kezdve lakott, a falu határában ma is rendszeresen kerülnek elő cseréptöredékek. Oklevelekben az Árpád-kor végén, 1296-ban bukkan fel először Guerenes, azaz Görényes néven. A Gereciek, majd a Bodók bírták, az anyai uradalom részeként érte meg az oszmán hódítást. A hódoltság idején folyamatosan lakott magyar falu, amelynek lakói túlélték a felszabadulás viharait is, sőt ezekben a vészterhes időkben még Hódosnak, az elpusztult szomszéd községnek a földjeit is megszerezték a maguk számára.

A földínség a következőkben is megmaradt, mert később a mocsoládiakon ütöttek rajta a bátor gerényesi legények, hogy megszerezzék néhány jobb minőségű határdűlőjüket. Ekkor már az Esterházyak kezében volt adományban, akik több esetben a szomszédos településekről hívtak magyar ajkú családokat, hogy elegendő munkáskéz legyen a vidék felvirágoztatásához.

A század első évtizedeiben csak egy Szent Bertalan tiszteletére felszentelt kápolna és egy harangláb állt a hívek rendelkezésére.

A 18. század közepétől kezdve evangélikus német telepesek érkeztek Ulm környékéről Gerényesre, akik szőlőművelésből, kisiparból és mezőgazdaságból éltek. Ez nagyban megváltoztatta a falu képét, mert a német zsellérek külön telepedtek le, egy új utcában éltek, és a templomuk és temetőjük is elvált az őslakosokétól. A 20. században a németesség már a falu lakosságának ötven százalékát adta, 1910-ben saját templomot is épített, ám a második világháború után kitelepítették őket, és ez hatalmas csapást mért a faluközösségre.

1953-ban körzeti iskolai központot hoztak létre, a közművesítés megvalósult, ennek ellenére a falu sorvadásnak indult. Jelzésértékű, hogy az evangélikus templomot 1998-ban bontási anyagként értékesítették, vörösfenyő padjai Tatára kerültek, az épület helyét pedig ma már csak egy márványtábla őrzi.

A településen az elmúlt években több holland és német család vásárolt házat, amelyeket szépen felújítottak. Ezzel sokat csinosodott a falukép, és jelenlétük pozitívan hat Gerényes jövőjére is. A szépen kialakított emlékpark, a Biztos Kezdet Gyermekeház, a felújított pincék és pajták az alapját adhatják annak, hogy ismét érték legyen gerényesinek lenni, vagy éppen kikapcsolódásként pár napot eltölteni itt.

● Gerényes híres szülötte Zentai János (1907–1973) néprajzkutató, aki fejfakutatással és az Ormánság néprajzi vizsgálatával foglalkozott. Tanulmányai és cikkei a szakfolyóiratokban, illetve baranyai és pécsi múzeumi kiadványokban jelentek meg.

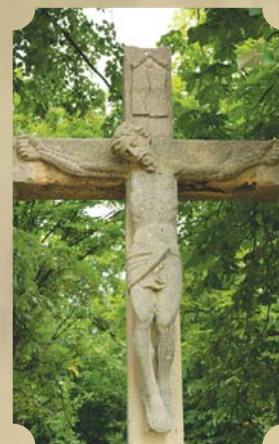
● Ugyancsak itt látta meg a napvilágot a festő és grafikus Deli Antal (1886–1960).

● A falu határában levő Finánc-horhóról az a hír járta, hogy annak idején itt öltek meg két fináncot, és holttestüket boronával fedték le.

A Hat torony teljesítménytúra egyik állomása Gerényes

A Vásárosdombórról induló túra érinti Tarrós, Tékes, Kisvaszar, Ág és Gerényes településeket, majd a 31 kilométeres körtúra végén ismét Vásárosdombóra érkeznek vissza a bakancsos turisták. A teljesítménytúrázók naptárában június első hétvégéje évek óta a Hat torony túra időpontja. Évről évre száznál is többen teljesítik a körtúrát. Ezen a hétvégén a helyi önkormányzatok megvendégelik a falvakon áthaladó túrázókat (ásványvíz, egy szelet csokoládé, gyümölcs, illetve zsíros kenyér), és a nevezési lapon regisztrálják az áthaladást. A 31 kilométeres túrán 8, 13 és 25 km-es résztávokon is lehet indulni, a távokat teljesítő turisták pedig jelvényt kapnak. A túra hivatalos jelzése a fehér alakra felfestett piros kereszt.

Római katolikus templom. A templomot a katolikus gyülekezet építtette 1789-ben. Színe fehér, anyaga döngölt anyag és tömésfal, alapterülete 10x5 méter, magassága 15 méter. Havonta egyszer jár ki a településre a vásárosdombói plébános misét tartani.

Evangélikus templom romjai. A főleg német ajkú evangélikus közösség adományaiból építették az evangélikus templomot a 19. század végén. A kitelepítések miatt kevés német maradt, támogató hívek híján a romos templomot néhány éve lebontották, helyére a templom tégláiból emlékművet állítottak.

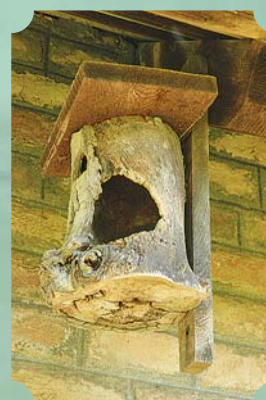
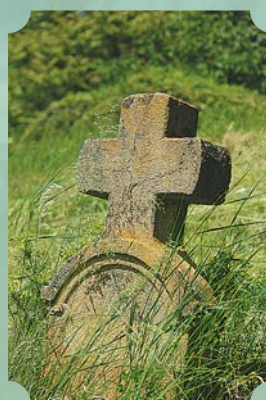

Kársz

*I*zgalmas múlttal büszkélkedhet a Völgységi-patak mentén – hol a víz délkelet felé kifordul a Mecsek nyúlványai közül – élő faluban. Az alig háromszáz lelkes település az élő példája annak, hogy az emberi leleményesség hogyan képes a saját javára fordítani a még oly kedvezőtlen természeti körülményeket is.

Az ókortól kezdve lakott vidéken ugyanis nem volt könnyű az élet, a domboldalakat összefüggő bükkösök és fenyvesek takarták, a patak völgyében pedig olykor tíz fokkal is alacsonyabb a hőmérséklet, mint a napfényesebb tetőkön. A számtalan forrás és erecske a szabdalt területen időnként tavakat, ártéri vizeket hozott létre, amelyek halban gazdagok lehettek. Erre utal a falu 14. században felbukkant neve is, amely a közkedvelt halfajtára, a kárászra utal.

A pécsi püspök birtokai közé tartozó falu kicsiny mérete ellenére a Völgység központjának számított, ahonnan könnyen el lehetett érni a völgyben és a

fennsíkon futó utakon a környező falvakat. Ez is közrejátszott abban, hogy Szent Erzsébetnek szentelt temploma már Károly Róbert királyunk idején is plébániatemplom volt, és innen pasztórálták Magyaregregyet és Vékényt, valamint a mára elpusztult többi középkori falucska. A település mai határában állt egykor Petróc és Kéthely, ezek azonban a török kor viharai alatt elnéptelenedtek, lakói a környező falvakban találtak menedéket.

A kárászi határ képe nem sokat változott az évszázadok folyamán. Az erdei legelők egészen a 19. század nagy irtásáig megmaradtak, és a zezugos völ-

gyekben könnyen el lehetett rejteni állatot és asszonyt egyaránt. Ez történt a második világháború végén, a front átvonultakor, és így érthető meg, hogy a falu miként élte túl az oszmán megszállás másfél évszázadát. A falu máig megtartotta eredeti rendezetlen belterületi képét, ahol a telkek alapvetően a templom körül csoportosultak, és ettől távolabb csak az 1767. évi úrbérrendezés után parcelláztak ki házhelyeket.

A 18. század egyrészt magával hozta a falu fejlődését, hiszen a pusztán maradt petróci és kéthelyi határt is művelés alá vonták a kárászi jobbágyok. Ebből azonban komoly konfliktus ala-

kult ki, hiszen utóbbira a szalatnakiak is igényt tartottak. Az itteni svábok levágták az erdőt és szőlőt telepítettek a helyére, a feldühödött kárásziak azonban nem hagyták annyiban, és az ültetvényeket tönkretették, a gyümölcsösök hajtásait letördelték, a szalatnakiak szerszámaikat pedig több esetben elvetették. Ám mindez hiába volt, mert a birtokot kezelő kamara a Szalatnaktól is bírót Petrovskyknak adott igazat, így ez a terület végleg elveszett Kárász számára. Nem véletlen a helyiek földéhsége, ugyanis Kárász és Magyaregregy a Hegyhát legrosszabban termő faluhátával bírt, miközben például a szomszédos Vékány és Szászvár sokkal jobb adottságokkal rendelkezett. Hiába volt azonban minden igyekezet, Kárászból soha nem lehetett egy virágzó mezőgazdaságból élő közösség, a megélhetést mind a mai napig az erdő és az ezen alapuló kézműipar jelenti számuk-

ra. Pedig az újkorban az erdő nem jelentett nagy gazdasági hasznot, csak a makkoltatásra és az épületfának alkalmas fajtákat tartották értékesnek. Az erdőket ezért igyekeztek visszaszorítani, és helyükön állatokat legeltettek, illetve gyümölcsösöket, szálláskerteket alakítottak ki. Az erdők pusztítása már a 18. században megkezdődött, a letermelt fát pedig tüzelőként vagy épületfaként értékesítették a közeli piacokon.

A 18. század végén az addig szinte teljesen homogén magyarság mellé német zselléreket telepített a püspökség. Mivel számukra az amúgy is szűkös szántóföldekből alig jutott, így jobb híján különböző kézműves foglalkozásokat folytattak. Szinte minden telek végében volt egy kenderáztató, emellett sokan foglalkoztak fuvarozással is. A falu egyik kiemelkedő képességű plébánosának, Jankó Jánosnak köszönhetően faiskolát és gyümölcstermelő szövetkezetet is létrehoztak, ahol körte-, alma- és szilvafákat oltottak és nemesí-

tettek. A plébános úr ráértett arra, hogy ez a vidék e gyümölcsöknek kedvez, így ekkortól kezdve a pálinkafőzés és az aszalás is a falura jellemző tevékenységgé vált. Jankó plébános egy sokoldalú, agilis személyiség volt, ő készítette el például elsőként a baranyai borászat történetének vázlatos áttekintését, és aktívan közreműködött a különböző tudományos egyletek életében is. Emellett az ő nevéhez fűződik a temetőkápolna építése, amely mellé a szászvári Kiss György szobrászművész készítette el a feszületet.

A 19. században a bányászat különböző ágai is megindultak, az erdő mellett a hegyek gyomrai is a helyiek segítségére születtek. Bár az arany kitermelésére irányuló kezdeményezések nem

jártak sikerrel, de a szénbányászat, amely a falu feletti Sörös erdőrészben a Kühnel család kezelésébe került, sok családnak biztosított megélhetést. Ennek, valamint a szomszédos Egregyen kitermelt kőrakományoknak a továbbszállítására egy vasúti mellékvágányt is építettek, és így az erdőszet már könnyen el tudta juttatni termékét a hazai piacra.

A 20. század elejére Kárász fontos regionális erdőszeti központtá vált, ahol Herman Ottó biztatására a Kühnel család fészekodút kezdett gyártani az európai piacra, majd 1924-ben egy

fűrészteleppel is bővítették a családi gazdaságot. Ehhez jött hozzá az erős akaratú Kun Lajos esperesplébános úr kárászi ténykedése, aki az országban szinte először honosította meg a falusi turizmus intézményét a takaros kis falucskában. Nem túlzott Török Sándor publicista és meseíró, aki az 1930-as években így áradozott: „A már Tolna felé szelídiülő baranyai hegyek közé szorult falu úgy bukkan elő a dombok és erdők közül, mintha egyenesen szelíd népmesék ölében ülne. ... A Magyarország olvasói azt kívánják, hogy a baranyai kis Kárász községből csinálják meg a magyar Salzburgot.”

Mindezek ellenére a falut is komoly megrázkódtatások érték a két világháború, majd a német kitelepítések, végül pedig a téjeszesítés idején. A külbeli szállásokat fokozatosan elhagyták, az állattartás visszaszorulásával a közösségi legelők helyét újra erdők vették át.

1990 után Kárász gyorsan reagált az új kihívásokra. Az energikus faluvezetés és a hatékony civil szféra sikeres pályázatokon keresztül újra tudta élesíteni a települést, ahol hosszú éveken keresztül fenntartották például a gyógyszertárat és a Tourinform irodát. Közben elkészült egy Pajtamúzeum, egy Pajtaszínház, évről évre kiváló hangulatú kézműves- és táncbort szerveznek a helyiek, és a faluházban egy kiváló teret létesítettek közösségi rendezvényeikhez. Ma már országosan ismert a kárászi gombafesztivál és az országos pálinkaverseny. Augusztusban-szeptemberben minden nap tömegével érkeznek kistermelők a helyi léüzembe, hogy gyümölcsükből finom és egészséges levet készítsenek. Kárász visszatért a gyökereihez, ismét az erdő tartja el a helyieket, akik rájöttek arra, hogy kicsiben gondolkodva, a környezetet megkímélve hosszú ideig bátran támaszkodhatnak a határ és a természet adta lehetőségekre.

Érdemes Kárászon több napot eltölteni, hiszen nem könnyű akklimatizálódni a város lüktetése után a Mecsekbe ékelődött dimbes-dombos tájon. Érdemes egy kiadós reggeli után már korán útra kelni az egykori strandfürdő felé. Főleg, ha éjszaka eső áztatta az erdőt, és van remény arra, hogy ehető gombákkal térjünk vissza. A legjobb, ha tapasztalt vezetővel indulunk el, de ha ilyen nem áll rendelkezésünkre, akkor menjünk a szimatunk után egészen a Vörösfenyő kulcsosházig, és az út két oldalán ránk mosolyoghat a szerencse. A Kárász feletti erdő ugyanis különösen gazdag gombákban, szinte egész évben lehet gyűjteni valamely ehető fajtáját. Ezt felismerve már évek óta működik egy gombász egyesület, amely a környék amatőr és szakértő gombakeresőit tömöríti, s ez a szervezet szoros szakmai és baráti viszonyt ápol a Kárpát-medence több hasonló csoportosulásával. A népi gyógyászat számos megfigyelését a modern orvostudomány mind gyakrabban igazolja, ennek köszönhetően szerencsére már nem csupán a boltban kapható termesztett gombák iránt van kereslet, hanem kialakult egy olyan közeg is, melyben a gombászás életformává vált.

De nem csupán a gombák szerelmeinek érdemes Kárászra látogatniuk. Magyarországon néhány éve egy valószínűsíthető pálinkaforradalom söpört végig, mára azonban sokat tisztult a piac, és csak a valóban jó rendezvények maradtak talpon. Ez igaz a kárászi pálinkaversenyre, ahová 2014-ben már az ország minden pontjáról érkezett nevezés, és több száz nedű közül kellett kiválasztania a zsűrinek a legjobbat. Ezen a napon minden az önfeledt szórakozásról szól, kulturális programok zajlanak a színpadon, a falu összes portája nyitva áll, és az utcákon szinte hömpölyög a tömeg. Érdemes ekkor bekukkantani a Pajtászínház elő-

adására, majd Magyaregregy felé elindulva megtekinteni az Istálló Múzeumot és a Vízimalom Múzeumot, ahol a molnárok mindennapjaival ismerkedhetünk meg.

Ittlétünk alatt látogassunk el a vékony oldalon működő erdészeti léüzembe, ahol finom és egészséges gyümölcslevet vásárolhatunk, akár ajándékba is. A gyümölcsle, a pálinka és a gomba mellett a télire szükséges méz-mennyiséget is beszerezhetjük a csa-

Első Magyar Fészekodúgyár. A Natúrpark célkitűzései között hangsúlyosan szerepel a természet megóvása. Ezért külön örömteli, hogy az egyik településen, jelesül Kárászon alapították meg az első magyarországi fészekodúgyarat. Ebben nagy szerepe volt az utolsó magyar polihisztornak tartott Herman Ottónak, a Magyar Ornitológiai Központ első igazgatójának. Német példák alapján mindenképp szerette volna meghonosítani a mesterséges odúk intézményét hazánkban, és ehhez kapóra jött számára, hogy a kárászi Kühnel Márton amatőr ornitológusként már évek óta készített beszámolókat a központnak. Ezért 1904-ben Darányi Ignác földművelésügyi miniszter támogatásával létrejött Kühnel Márton vezetésével az Első Magyar Fészekodúgyár, ahol a fészek mellett madárelodelt is készítettek. Herman emiatt több esetben személyesen járt Kárászon, hogy felügyelje a munkát, és szakértelmének is köszönhetően a pécsi országos kiállításon az odúk rangos kitüntetését nyertek el.

A kárászi cégnek is szerepe volt abban, hogy 1906-ban Darányi Ignác elfogadta a madárvédelmi törvényt, melynek köszönhetően már több mint száz esztendeje ünnepeljük hazánkban a madarak, fák napját.

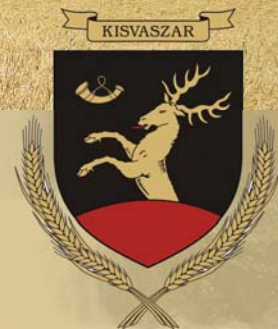
A kárászi vállalkozás igazi sikertörténet, termékeinek köszönhetően Kühnel Márton az 1929-es barcelonai világkiállításról aranyéremmel tért haza. Tevékenysége a hazai filmgyártás érdeklődését is felkeltette, a Magyar Filmroda egy egész filmet forgatott itt a madarak életéről és védelméről. Kühnel Márton 1961-ben Kárászon hunyt el, itt temették el és 1997-ben a hálás utódok díszpolgári címmel, 2007-ben pedig egy mesekönyvvel tisztelegtek a munkássága előtt.

ládnak, majd hogy mindezt legyen miben hazaszállítani, térjenek be Mezei Ottó fazekasmesterhez, akinél a fazekas, csuprok, kancsók garmadájából választhatnak.

Az erdő ajándéka és a népi művészet egy olyan sajátos falusi kultúrát eredményezett Kárászon, amely a 21. században is erőt adhat az itt élőknek, hogy derűvel és optimizmussal tekintsenek a jövőbe.

Kisvaszar

*K*omlóról, Sásdról és Dombóvárról egyaránt könnyen megközelíthető Kisvaszar, a Baranyai-Hegyhát egyik legszebb fekvésű települése. A hajdani hatalmas vaszari erdőségek mellett fekvő falucska egy igazi ékszerdoboz. A közeli Nyíresből ered a kisvaszari vízfolyás, amelynek völgyében, Gerényes és Tékes felé nyitottan megbújik az alig háromszázötven lelkes Kisvaszar.

Nevét talán a helyi vásárokról kapta, de nem kizárt, hogy a fuvaros jelentésű szláv vozár szóból származik.

A környék már a rómaiak idején is lakott hely volt, a magyarság pedig nagy valószínűséggel már az Árpádok idején megtelepedett itt. Nevét az oklevelek 1328-ban említették először Vossary, Vosar formában. A saját plébániával rendelkező falucska a középkor folyamán több birtokos kezén is megfordult, a 16. században a baranyai Bodóknak adóztak. Az itt élők elsősorban az erdőből éltek, és a környék rengetegei adta védelemben túlélték az oszmán hódoltság megpróbáltatásait is. 1692-ben és 1697-ben is licenciátus, azaz világi katolikus egyházi működött a településen, ez pedig jelzi, hogy Vaszar ekkor a környék egyik központjául szolgált. A 18. század első éveiben adomány útján Esterházy Pál kezébe

került, aki kastélyt épített itt, ami ma is látható.

A község 1720-ig Tolna vármegyéhez tartozott, ám ekkor Baranyához csatolták. Temploma az 1720-as években már romosan állt, és bár harangtornya fennmaradt, már csak Vásárosdombó filiájaként tartották számon az akkor még színmagyar Kisvaszart.

1750 körül a szomszédos Tolna megyéből származó németek telepedtek le itt, akik elsősorban a cserépedény- és agyagkályha-készítésben, illetve a takácsiparban jeleskedtek. Ezt jelzi a fazekasok, tűzoltók és kályhások védőszentjének számító Szent Flórián szobra is, mely a falu közepén a templomkertben áll. Felirata szerint: „Szt. Flórián, könyörögi érettünk! Állíttatták a helybeli fazekasok és kályhások 1883-ban”. A vaszariak portékái nem csupán a környéken, hanem még

Bács, Verőce és Szerém megyékben is rendkívül keresettek voltak. Fontos foglalkozásnak számított még a szőlőművelés, amelyet szintén jól jövedelmező üzletágnak tartottak.

A németek beköltözésének idején a falu még rendezetlen képet mutatott, az új jövevények általában a lejtősebb telkeket kapták meg. 1813-ban azonban rendkívül hátrányos rendezés történt, melynek következtében a vaszari jobbágyok elvesztették az irtásföldeket és kiszorultak az erdőkből is. Az addigi természeti bőség hirtelen elveszett számukra, az erdők 90 százalékába csak hajtóként léphettek be, és ez nagyban meghatározta a falu képét. A vaszariak kényszerűségből vágtak bele nagyobb létszámban az agyagózásba, egyszerűen megpróbálták iparosként boldogulni. A legelőiket is feltörték, hogy a gabonát megtermelhesék a maguk számára.

Fenntartott egy történetet az emlékezet, miszerint a 275 méter magas Várhegyen volt egy gömbölyű csúcs, amelynek teteje platószerűen nyúlt el, és sánccal volt körülvéve, amely útként szolgált. A 19. században tizenhat pince állt itt, de valaha bizony szerzetesek által megerősített kastély volt, ahonnan a törökök a dombóvári templomot lőtték.

Lánykő. Kisvaszar és Magyaregregy között, a Vágyom-völgyben található a Lánykő nevű hely. A szájhagyomány szerint itt a völgyben kővé vált egy leány és egy legény, mert a szülők ellenezték a szerelmüket.

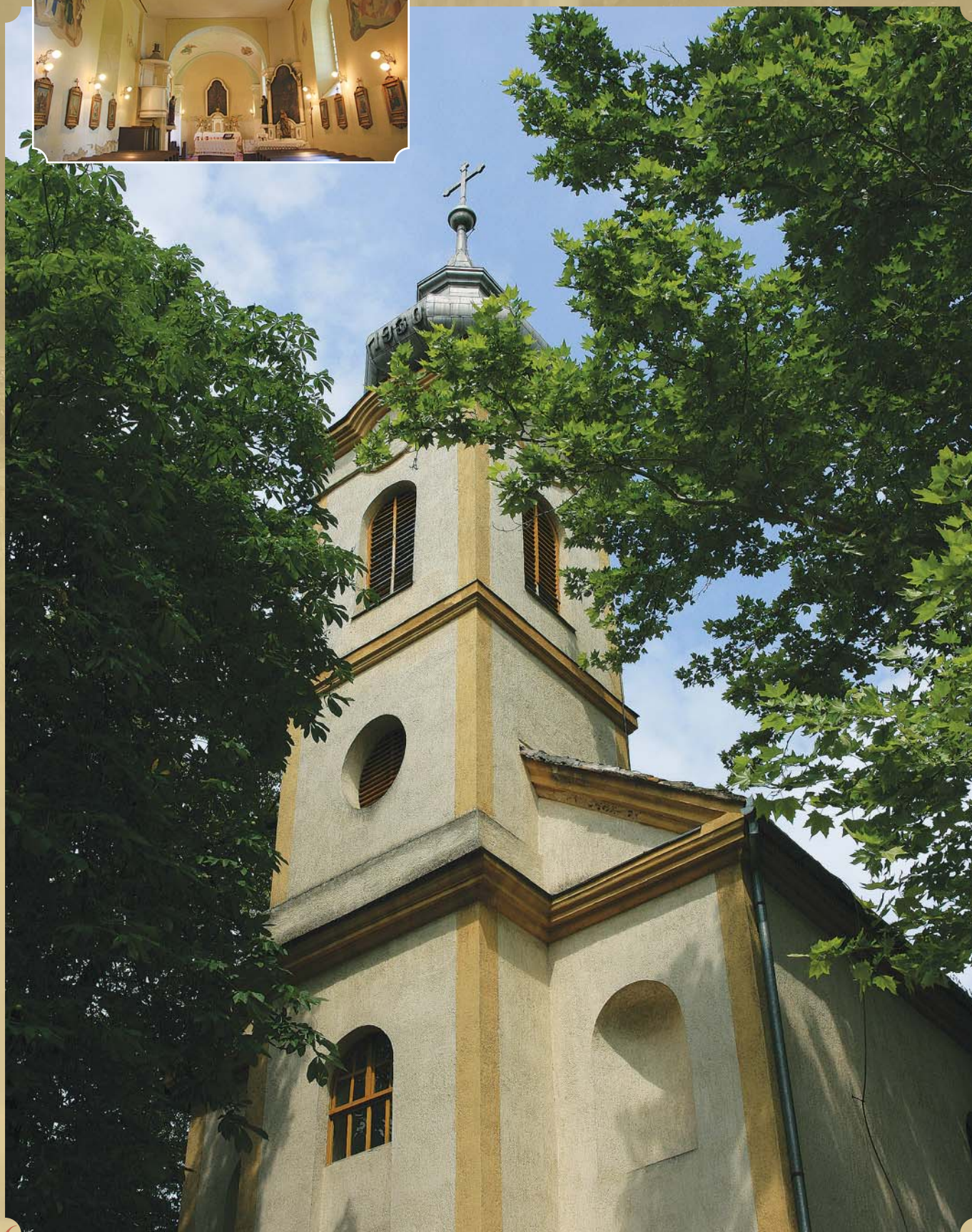
Tibi-Gábor-kút. A kisvaszari műút egyik kanyarjának közelében, a műúttal párhuzamos erdei kocsút mellett, a Bikági-völgyben található. Nem kiépített, kettős kifolyású fakéreg vályúval van ellátva, táblája nincs. Nevét onnan kapta, hogy a terület erdészének iker fiai születtek, akiket Tibornak és Gábornak hívtak.

A világháborút követő kitelepítések következtében a német ajkú lakosság lélekszáma jelentősen lecsökkent, a fűtaktól való távolsága és rossz minőségű földjei miatt egyre hátrányosabb helyzetbe került. A németek házaiba az addig erdőben lakó és elsősorban teknővájással foglalkozó cigány családok költöztek.

Ma a vadászturizmus jelenthet kitörési pontot a falunak, ugyanis a környék kitűnő vadászhely, és az önkormányzat erdészházakkal ellátott parkkal is rendelkezik. Érdemes a bakancsos és biciklis turistáknak is felkeresniük a községet, a környéken ugyanis számos turistaút van. Felújított pincéi és pajtái jelzik, hogy a Natúrpark keretei között egy új virágkor is megkezdődhet az itt élők számára.

*K*isvaszarnak a középkorban is állt már Szent György tiszteletére emelt temploma, amely túlélte a török pusztítás viharait. 1733-ban a szentélye romokban hevert, tornyának egy része pedig leomlott. 1783-ban már a földdel volt egyenlő, értékes Szent György-képét pedig a vásárosdombói

templomba vitték. Vaszar új temploma 1790-ben épült barokk stílusban, Szent György vértanú tiszteletére, oltárképei a katonaszentet, valamint Remete Szent Pált ábrázolják. Szószéke néhány évtizeddel később klasszicizáló jegyekkel készült.

Köblény

Az alig kétszáznegyven lelkes falucska a Mecsek északi lankái között bújik meg, elérni csak a Komlót Bonyháddal összekötő útról lehetséges. A települést egy 1326-ban keletkezett oklevél említi először Kubli néven. A feltételezések szerint elnevezése a régi magyar űrmérték – azaz köből –, esetleg a kutak bélelésére szolgáló fatönből is származhat. A középkorban a Maróci uradalom része, és jelentőségét mutatja, hogy már a 14. században plébániás helyként említik.

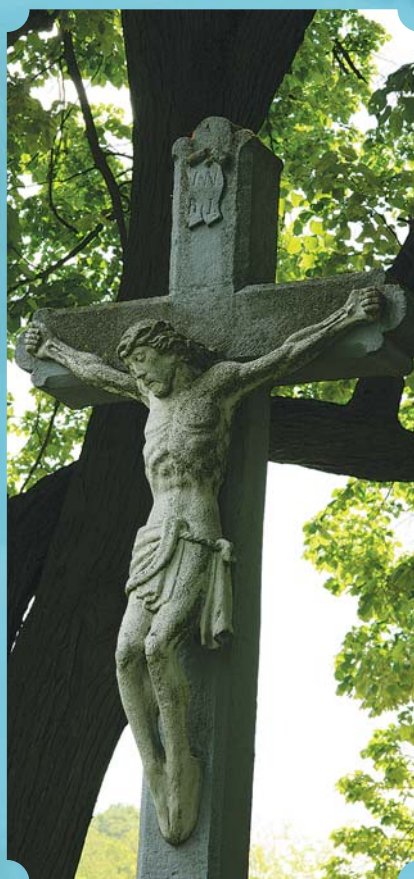

A hódoltság idején a szászvári török náhijéhez tartozott, és magyar lakossága lassan elhagyta otthonát, a mostanától kissé délnyugatra fekvő települést. Az elvándoroltak helyére rácok költöztek, emléküket a falu nyugati belterületén található úgynevezett Rác-temető őrzi. Köblény a Rákóczi-szabadságharc idején ismét elnéptelenedett, Vak Bottyán kurucái kíméletlen küzdelemben elkergették a baranyai rácok többségét.

A falu ezek után néhány évig pusztán állt, mígnem 1733-ban német telepesek érkeztek az akkor Petrovsky birtoknak számító vidékre. Ősi temploma ekkor romokban állt, az új lakók nem is próbálták újjáépíteni. A falu a század folyamán egyre gazdagodott, nem véletlen, hogy a katolikus hívek 1799-ben templomot építettek maguknak, majd a plébánia rangot is sikerült elérniük a Mindenszentek tiszteletére felszentelt egyház számára.

A szorgos köblényiek különböző foglalkozásokat űztek. Ácsaik a falu Zimmerplatz nevű helyén állították össze a megrendelt tetőket, és innen

szállították el darabokban az építkezések helyszínére. Földje gabonatermesztésre alkalmatlan volt, de a dohánytermelés és szőlőművelés jövedelmező üzletágnak bizonyult.

A második világháborút követő kitelepítések szétszórták a helyi német közösséget. Az üresen maradt házakba főleg Hosszúhetényből és Magyaregregyről költöztek be magyar családok. 1947-től kezdve a Felvidékről is telepítettek be magyarokat, akik megtanulták a német dülőneveket, és azt használták tovább. Zsáktelepülés jellege miatt az elmúlt évtizedekben a falu fejlődése megrekedt, munkalehetőség hiányában egyre többen költöztek el. A közművek kiépítettsége és a csodás környezet azonban talán elegendő lesz ahhoz, hogy egyre többen keressék fel ezt a gyönyörű falut. A Kárász felőli oldalon levő egykori Bükkösi-tó felélesztésével és a közeli vasút adta lehetőségek kihasználásával Köblény továbbra is egy kellemes, élhető közösség maradhatna, ahol jó lakni, és amit jó meglátogatni. Ehhez segíthet hozzá a Natúrpark támogatása.

- A szomszédos hegyhátmaróciakat a köblényiek maróci fokhagymaföldeseknek csúfolták, míg ők a köblényi csigaszedőkkel vágtak vissza.
- Köblényben jól kiegészíti egymást a természeti és az épített örökség, utóbbi a német örökség miatt ma is rendezett. A hajdani portákhoz tartozó hatalmas pajták és a hegyen lévő hűs borospincék egy kitűnő munkakultúra emlékei. Az út mellett bólogató százéves eperfasor már nemzedékeknek nyújtott örömet és megélhetést, és ez bizony egyedülálló érték, amit mindenképp meg kell őrizni az utókor számára is. A falunapot általában június utolsó szombatján rendezik, de a Köblényben rendkívül aktív Autósport Egyesület tavasszal és ősszel is rendez egy jó hangulatú főzőversenyt.

A köblényi templom középkori épületéről csak a 14. században emlékeztek meg. Az 1733-ban készült összeírás szerint a szentélye még épségben volt, és új harangot is kapott 1740-ben. A falak a század végére azonban teljesen összedőltek, és ma már csak szakszerű szemmel lehet megállapítani az egykori templom pontos helyét. A romokról a 19. században Pesty Frigyes történész megjegyezte, hogy „valamikor valami nagyszerű vár vagy zárda létezhetett, melynek romjaiból mintegy 70 év előtt a bikali és köblényi templomok építtettek; 1911-ben ezen a helyen egy harang találtatott, mely átöntve jelenleg is Köblény harangja.” Mai templomát 1799-ben emelték, főoltára és szószéke copfstílusban készült. A csodálatos dombon álló templom ma műemlék.

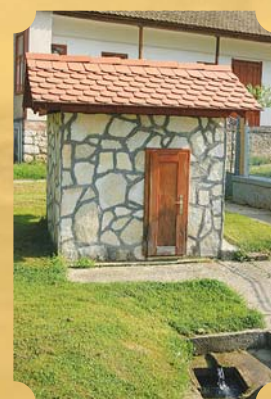

Szalatnak

A háromszázötven lelkes Szalatnak a Völgségben, a Mecsek északi vonulatánál Péctől negyven, Komlótól húsz kilométerre fekvő település. Közúton csak Kárász felől lehet megközelíteni, az utána következő Köblényen túl már nem vezet út. Mivel a szalatnaki völgyben épült ki a Bátaszék-Dombóvár vasútvonal, ezért vonattal is megközelíthető.

A falu határában a népvándorlás korából származó emlékek kerültek felszínre, biznyságául annak, hogy ekkor már megtelepültek ezen a fennsíkon. Különleges világ ez a valamikor zárt bükkös erdőkkel borított környék, a körülbelül 200 méter tengerszint feletti magasságban körbetekintve egy táiban érezhetjük magunkat, ahol északon és délen egyaránt magasabb peremek ölelik körbe ezt a csapadékos tájat.

A település neve mocsaras, lápos, ingoványos területet jelent, valószínűleg szláv őslakosok hagyatéka. Persze a népi emlékezet más hagyományt őrzött meg a 19. században. Pesty Frigyes gyűjtéséből tudjuk, hogy az itteni öregek úgy magyarázták a falu nevét, hogy a törökök a magyarokkal csatázván vereséget szenvedtek, és a győzők itt kiabálták, hogy „szaladnak-szaladnak”. Feljegyezték más véleményt is, mely szerint a telepített németek itt „szállottak” meg, és ebből

kerekedett ki a falu neve. Az évi közel 700 mm csapadék, a sok forrás és erecske, amely normális esetben lomhán kigyózik a Széki-víz felé, a szláv eredetet valószínűsíti.

Szalatnak első említésére egy 1325-ben kelt oklevélben van példa, a falu határában azonban sokkal jelentősebbnek számított a török korban elpusztult Kéthely. Itt állt a Szent Margit vértanú és szűz tiszteletére felszentelt templom, míg a maróci uradalomhoz tartozó Szalatnakon ilyenről nincsen tudomásunk.

A török időkben Kéthely elpusztult, Szalatnaknak 1554-ben pedig több házát is összeírták. Ez alapján a nagyobb falvak közé tartozott, amiben minden bizonnyal közrejátszott védettebb és az utaktól távolabb eső fekvése is. Ennek ellenére Szalatnak a 17. század végére elnéptelenedett, és még az 1720-as években is pusztán állt.

A maróci uradalom a törökök kiűzése után a Petrovszkyak kezébe került.

Az új földesurak 1726-ban telepítettek le ide elzásziakat. Az új jövevényeknek keményen meg kellett küzdeniük új szülőföldjükért. A terület ugyanis - nevéhez méltóan - még ekkor is rendkívül lápos, mocsaras volt. Az egykori Kéthely alatt terült el a *Fekete berek*, ahol összefüggő vízfelületről nem, csak a berekben levő kicsiny tavacskákról beszélhetünk. Kárász és Szalatnak között a határ pedig a „Szalatnai-tó” mellett futott. Egy szalatnaki monda szerint a jelenlegi falu helyén ekkor egy berkes, mocsaras terület volt. Az idekerült telepesek csak úgy tudtak udvarokat és házhelyeket készíteni, hogy lefaragták, elhordták a dombok alját, és azzal a patak menti berkes területet feltöltötték. A faluhely kiala-

nával bevetették, majd fegyveresen őrizték. A földéhség miatt a 18. század végére eltűnt a dombtetőkre addig jellemző lucfenyő, és meggyérültek a bükkösök.

A kitartó munkának köszönhetően a hosszú, békés 18. században Szalatnak népessége is szépen gyarapodott. 1768-ban a telepesek második generációja-

hagyománya volt. A 19. században a szalatnaki svábok háznál égették a téglát. Az égetőkemencék az udvarok végén, a hostellokban sorakoztak, az égetéshez szükséges agyagot is ott bányászták. Még a kárászi plébános is tőlük vásárolt téglát a pincéje építéséhez. A falusiak egymásra utaltságát jelzi, hogy ők például a kaszálást is egy-szerre végezték, amelynek napját a bíró határozta meg. A falu határában három malom működött, és kenderrel is nagyobb mennyiségben foglalkoztak.

Az 1860-as években megtörtént a birtokrendezés, az addig sokszor közösen használt faluhatárokat élesen elválasztották. A baranyai Völgység falvai között csak az 1860-as birtokrendezéstől vannak határkövek. Szalatnak és Magyaregregy között másfél méter mély határárok húzódik, az árok kiszégyeléseinél határköveket ástak le.

A 20. században számos megrázkód-
tatás érte a települést, ezek közül természetesen a kitelepítés okozta a legnagyobb traumát. A szocialista átalakulás nem hagyta érintetlenül Szalatnak környékét sem. A téjesítés mellett a völgyek hasznosításának másik módja a halastavak létesítése volt. A több évszázados munkával létrehozott, berkektől elhódított kaszálókon ekkor alakították ki a terület nagy főrendszereit: a bikali, egyházaskozári, mocsoládi tövidéket, valamint a szalatnaki tavakat. Ma ezek a vizek a horgászok kedvelt célpontjai, érdemes lenne Szalatnak esetében is kihasználni a sajátos környezet adta lehetőségeket. A falu közvetlen környéke, a szelíd lankák, erdős ligetek és rétek váltakozása remek terep a bakancsos turistáknak. A hegyháton számos út fut keresztül, amelyeken ma már hosszú kilométereket lehet sétálni anélkül, hogy bárki zavarna. Zártságával minden, a nagyvilágból egy kicsit pihenni vágyó, munkában megfáradt ember kedvelt úti célja lehet.

kítása után nekiálltak kitágítani és művelésre alkalmassá tenni az elvadult környéket. Mivel az egykori Kéthely igen közel volt az újratelepült Szalatnakhoz, a svábok, miután kivágták az „erős öreg erdőt”, 1756-ban szőlőt telepítettek a kéthelyi domboldalakra. A kárásziak azonban ezt nem fogadták el, éveken keresztül háborgatták a szalatnakiakat, kitépték a szőlőiket, tönkretették a gyümölcsöseiket, ám a perből a szalatnakiak kerültek ki győztesen. Természetesen nem mindig járt egyenes utakon az itteni lakosság sem, ha kellett, ők is belenyúltak más birtokába. Így tettek akkor, amikor a püspökség erdejét törvénytelenül kivágták, és ekkor ezernél több bükköt döntöttek ki, majd a helyét feltörték, hajdi-

nak háromszáz lelke már hatvan há-
ban lakott, és ezzel Szalatnak a környék népesebb falvai közé tartozott. Néhány évtized múlva elkészült a gyülekezet számára a templom. A késő barokk épületet 1803-ban építették, műemléki védeltséget élvező faoltára rokokó stílusú. A hagyományos paraszti világ aranykora a 19. századra tehető, élénk piacozás, helyi kézműipar és a határban végzett közös munka egyaránt jellemezte. Mára már elhagyott földes utakon zajlott az élet. A Szászvárból Szalatnakra igyekvők sem mentek végig a Völgységen, hanem az Öreghegy tetején futó ún. „Jártas úton” haladva „végighosszat” szekerestek, így gyorsabban értek „Szalatnára”.

A tégláégetésnek a környéken nagy

- vasút, vasúti megálló
- 81 műút
- földút
- naturpark határa
- védett terület, növény
- jelzett turistaút
- fenyőerdő
- lombos erdő
- rét, legelő
- szántó
- konyhakert
- gyümölcsös
- szőlő
- beépített terület
- park
- temető
- tó, vízfolyás
- mocsár, nádas
- áruház, bolt
- söröző, presszó
- étterem
- borozó, pince
- strand, fürdő
- szálláshely
- könyvtár
- artézi kút
- víztorony
- forrás
- polgármesteri hivatal
- orvosi rendelő
- gyógyszerár
- óvoda
- iskola
- emlékmű
- múzeum
- posta
- katolikus templom
- református templom
- evangélikus templom
- kereszt, kápolna
- műemlék

Nagyhajmás

Hét Patak Gyöngye NATURPARK

térképe

Készült a Vidékfejlesztési Minisztérium Zöld Forrás támogatásával.

Komló

Mecseki zöld túra

Komló

Máré vára

Szintvonalak 10 méterenként.

Szerkesztette:
Dr. Zsiga Attila kartográfus
2012.

Kiadó: Alsómocsoládi Polgárőr Egyesület, 7345 Alsómocsolád, Rákóczi u. 21.

– Csillik László elnök

A kiadvány a 8546291696 azonosítószámú „Ez csak természetes” című LEADER pályázat keretében, pályázati támogatásból valósult meg.

Nyomdai munkák: Müller Bt.

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007–2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

DARÁNYI IGNÁC TERV